

ÁLLOMÁNYÉPÍTÉS AUSZTRIA TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRAIBAN

ILSE DOSOUDIL

Az osztrák közintézmények és egyesületek tudományos könyvtárainak állománya kb. 25 millió kötetet tesz ki; évi gyarapodásuk mintegy 650 000 kötet. A beszerzésre és állományvédelemre kb. 250 millió schillinget fordítanak.

Ezek a számok első pillantásra nagyon imponálóak. Ha azonban a nyomtatott művek, mindenekelőtt a folyóiratok állandóan növekvő árait nézzük, valamint a könyvállomány karbantartásának mind jelentősebb költségeit, akkor napjaink parancsa a tudományos könyvtárak közötti koordináció és együttműködés erősítése a rendelkezésre álló eszközök lehető legjobb felhasználása érdekében.

Az új információhordozók (mikroformák, képernyőszöveg, optikai lemezek stb.) ellenére a nyomtatott dokumentumok még sokáig megőrzik jelentőségüket, és megkövetelik a megfelelő gondozást. Az új információforrások kitágítják a könyvtárak gyűjtési feladatkörét. Ennek következtében ma még sürgetőbbnek tűnik a gyűjtőkörök strukturalása, mint valaha.

Ausztriában már régen figyelmet fordítanak arra a problémára, hogy „egy könyvtárban nem lehet meg minden könyv”. Már a múlt században folytak a bécsi Egyetemi Könyvtár és az intézeti és szemináriumú könyvtárak között a gyarapítást egyeztető megbeszélések.

Az Osztrák–Magyar Monarchiában a Hofbibliothek (Udvari Könyvtár) ma az Osztrák Nemzeti Könyvtár (Österreichische Nationalbibliothek), valamint a bécsi Egyetemi Könyvtár (Universitätsbibliothek, Wien) az egész birodalom irodalmi ellátásában jelentős szerepet játszottak; az összeomlás után már 1920. január 3-án az Oktatásügyi Minisztérium rendelete részletesen meghatározta és megerősítette a két könyvtár közötti együttműködést, a következők szerint: „Az Udvari Könyvtár feladata, az eddigiekhez hasonlóan a szellemtudományok irodalma, valamint az orvostudomány és a természettudományok történetére vonatkozó irodalom gondozása, míg az Egyetemi Könyvtár továbbra is főleg az egyetem által képviselt tudományágazatokra vonatkozó irodalmat köteles beszerezni. A mindkét könyvtár által gondozott szakterületekre vonatkozóan pontosabb elhatárolásokban kell megállapodni.”

A második világháború után, az ötvenes évek végén gyűjtőköri terv készült az osztrák közintézmények könyvtárai részére; ehhez regionális és szakterületi súlypontokat jelöltek ki. A regionális szempontok szerinti felosztás értelmében például az Osztrák Nemzeti Könyvtár a régi monarchia egész területének irodalmát, a bécsi Egyetemi Könyvtár Görögország és Románia, a grazi Egyetemi Könyvtár és a stájerországi Landesbibliothek Délkelet-Európa, különösen Jugoszlávia és Bulgária, az innsbrucki Egyetemi Könyvtár Dél-Tirol, Olaszország és Svájc stb. irodalmát gyűjti.

Jóllehet ezt a gyűjtőköri tervet a Könyvtárügyi Tanács elé terjesztették, nem került sor konkrét végrehajtási rendeletek kibocsátására. Az 1955. évi, a felsőoktatás szervezetéről szóló törvény kötelezte az egyetemi könyvtárakat, hogy állapodjanak meg az egyetem tanulmányi és kutatási részlegeivel a szükséges művek beszerzése ügyében.

A gyűjtőköri tervek elkészítésére vonatkozó jogszabályok csak az utóbbi tizenkét évben jelentek meg, mégpedig

- az egyetemi könyvtárakra vonatkozóan az egyetemi szervezetről szóló törvény (Universitäts–Organisationsgesetz – UOG);
- a művészeti főiskolai könyvtárakra vonatkozóan, a művészeti főiskolai szervezetről szóló törvény (Kunsthochschul–Organisationsgesetz);
- az Osztrák Nemzeti Könyvtárra, a szövetségi múzeumok könyvtáira és a tudományos intézmények könyvtáira vonatkozóan, a kutatási-szervezeti törvény (Forschungs–Organisationsgesetz).

Ezen törvény előírása alapján (amelyet az UOG részletezett) a bécsi Egyetemi Könyvtár, az ország egyetemi könyvtárai közül először 1983-ban írásban rögzítette gyűjtési irányelveit, és kikérve azon bécsi könyvtárak állásfoglalásait, amelyekkel a koordináció különösen fontos, benyújtotta szabályzatát a Bécsi Egyetem tanácsához. A második, javított és a gyakorlati tapasztalatokat érvényesítő kiadás közvetlen megjelenés előtt áll.

A bécsi Egyetemi Könyvtár gyűjtőköri szabályzata a központi könyvtár szakrendszere szerint tagolt és mindegyik szakterületen belül négy fejezetre oszlik:

- általános gyűjtési irányelvek,
- a központi könyvtár gyűjtőköre,
- az érintett kari illetőleg egyetemi szakkönyvtár gyűjtőköre,
- az érdekelt egyéb egyetemi és helyi könyvtárak gyűjtőköre.

Egy példa a fentiekre:

PEDAGÓGIA

1. Általános gyűjtési irányelvek

A pedagógia sok más szakterülethez kapcsolódik, s vannak olyan rész tudományai (például felnőttoktatás, szakoktatás, pedagógiatörténet, szociálpedagógia stb.), amelyek az olvasók szélesebb rétegét érdeklik. Bécs térségében működnek ezekben érdekelt könyvtárak, s így bizonyos súlypontokat ki lehet jelölni, mindenekelett a Neveléstudományi Szakkönyvtárral megállapodva.

2. A központi könyvtár gyűjtőköre

- 2.1 Fontos szövegkiadások és szekunder irodalom (életrajzok, átfogó művek, különböző rész tudományágak kézikönyvei, pedagógiatörténet, a Harmadik Világ pedagógiája stb.).
- 2.2 A határterületek (történettudomány, szociológia, sporttudomány, irodalomtudomány, politikai tudományok, orvostudomány) irodalmának beszerzését a központi könyvtár illetékes szakreferenseivel kell egyeztetni.
- 2.3 Tankönyvgyűjtemény: többpéldányok az oktatómunka szükségletei szerint.

3. Az érintett szakkönyvtárak gyűjtőköre

3.1 Neveléstudományi Szakkönyvtár

3.1.1 Fontos szövegkiadások és szekunder irodalom.

3.1.2 Periodikusan megjelenő bibliográfiák és információs kiadványok (például BIB–Report, ZEUS) és szaktezauruszok. Az intézetnek saját dokumentációja van a felnőttoktatásról (DOKEB), s ennek megfelelő gyűjtési súlypontja.

3.1.3 Tanárképzés és továbbképzés

3.1.4 A rész tudományágak szakirodalma, különös tekintettel a második tanulmányi fázisra (például szociálpedagógia, összehasonlító neveléstudomány, szakoktatás, nevelésfilozófia, iskolapedagógia).

3.1.5 Tankönyvek különgyűjteménye; a központi könyvtárnak átadja másodpéldányait és kötelepéldányait.

3.2 A speciális és gyógypedagógia karközi intézetének könyvtára a megfelelő gyűjtési súlyponttal.

4. Az érdekelt helyi könyvtárak gyűjtőköre

4.1 A Szövetségi Oktatásügyi, Művészeti és Sportügyi Minisztérium Könyvtára.

4.2 Az Alsó-Ausztriai Állami Iskolatanácsa mellett működő Szövetségi Pedagógiai Könyvtár (iskola- és oktatásügyi, az általános iskolai tanítóképzés és továbbképzés beleértve a szakmódszer- tant is.)

4.3 Bécsi Városi Központi Pedagógiai Könyvtár.

A központi könyvtár alapvetően minden szakterületre vonatkozóan gyűjti az oda- vágó szintéziseket, bibliográfiákat, lexikonokat, kézikönyveket, alapvető irodalmat, interdiszciplináris és tudományos ismeretterjesztő irodalmat. A tankönyveket a központi könyvtár tankönyvgyűjteményébe csak akkor veszi fel, ha az illetékes kari vagy szakkönyv- tvárnak nincs tankönyvgyűjteménye.

A bécsi Egyetemen képviselt tudományágak kari, illetve szakkönyvtárai az alapvető műveket, a speciális szakirodalmat és a szakfolyóiratokat gyűjtik.

Különösen fontos a folyóiratok koordinálása, mert a többszörös beszerzés kiküszö- bölésénél a megtakarított anyagi eszközök újabb folyóiratok és monográfiák vásárlására felhasználhatók. A központi könyvtár a vonatkozó folyóiratokat, amelyeket kötelepél- dányként, csereként vagy ajándékba kap, átadja a kari vagy a szakkönyvtárak részére. Ugyanez érvényes a monográfiákra is.

Egy 1977. június 28-án kelt, a Szövetségi Tudomány- és Kutatásügyi Minisztérium által kibocsátott rendelet kimondja, hogy „a folyóiratok, sorozatok és részletekben meg- jelenő művek rendelésénél és más hosszú lejáratú kötelezettség-vállalásnál, valamint az előfizetések tervezett lemondásánál a kari, illetve a szakkönyvtáraknál az egyetemi könyv- tár igazgatóságával egyetértésben kell eljárnia”. Ezzel egyrészt megakadályozható a szük- ségtelen többszörös beszerzés az egyetemen, másrészt elkerülhető az, hogy esetleg egy olyan folyóiratot mondanának le, mely egész Ausztriában nem lenne meg. A folyóiratok koordi- nálásának segédeszközei az egyes könyvtárak folyóiratkatalógusai (például a bécsi Egye- temi Könyvtár periodika központi katalógusa) és az építés alatt álló osztrák folyóirat- adatbank.

A monográfiák beszerzése előtt is, amelyek beszerzési ára meghaladja az 1800 schillinget, meg kell szerezni a könyvtárigazgatóság jóváhagyását.

A központi könyvtár és a kari, illetve szakkönyvtár közötti koordinálás feladatának megoldása közvetlenül a központi könyvtár szakelőadóira hárul. Az ő kötelességük az is, hogy a beszerzési megállapodások céljából felvegyék a kapcsolatot a terület más tudományos könyvtáraival.

Az ausztriai könyvtárak állományépítési együttműködése túlnyomóan a bécsi térség problémája, tekintettel arra, hogy itt összpontosul a legtöbb, nagy tudományos könyvtárral rendelkező egyetem, főiskola, múzeum és egyéb tudományos intézmény. Ezenkívül a már előbb említett törvények is előírják, hogy a könyvtárak fejlesszék tovább együttműködésüket más bel- és külföldi könyvtárakkal, beillesztve a helyi koordinációba.

Ausztriában az egyes könyvtárak különböző nagyságrendje megnehezíti a gyűjtési területek szakgyűjtőkörökre való teljes felosztását. Ausztriában aránylag kevés szak egyetemet találunk, ezzel szemben inkább nagy általános tudományegyetemeket, a megfelelő könyvtári gyűjteményekkel.

Olyan szakinformációs központi könyvtárakkal rendelkező központok létesítése, melyek egy-egy szakterület szakirodalmi szükségleteit az egész állam területén fedezni tudják, egy jól működő, országos könyvtári és kommunikációs hálózatot tételez fel, amely a szükséges nemzetközi kapcsolatokkal is rendelkezik. Egy ilyen könyvtári hálózat azonban nagyon költséges. Ausztriában még az egyes szövetségi tartományok kifejezett önállóságára is tekintettel kell lenni.

Minthogy más országokhoz hasonlóan, Ausztriában is mind korlátozottabbak a könyvtárügy költségvetési és személyzeti lehetőségei a beszerzendő irodalom kiválasztásánál kooperációra és koordinációra, az irodalom beszerzésénél messzemenő takarékoságra és célszerűségre van szükség.

Az ÖNORM A 2050 jogszabály útján utasítja az osztrák köztisztviselők könyvtárakat, hogy a könyveket és a folyóiratokat a legelőnyösebb ajánlatot tevő cégtől vásárolják meg. Minden, a gyarapítást irányító vezető legfontosabb feladata, hogy új beszerzési forrásokat kutasson fel, az árakat és szolgáltatásokat állandóan vesse össze egymással; kísérelje figyelemmel a bel- és külföldi könyvpiac fejlődését, s mindezek alapján rugalmasan és piacorientáltan reagáljon. Eközben persze gyakran a különböző érdekek ütközőpontjába kerül.

Igen kényes feladat a rendelkezésre álló költségvetési eszközök elosztása az egyetemen képviselt szakterületek között. A felosztási kulcs alapját a szakra beiratkozott diákok száma, a szakirodalom felhasználásának intenzitása és a szakterületen megjelent könyvek átlagára képezi.

Ausztria nagy tudományos könyvtáraiban az állományépítés gyakorlati végrehajtását, biztosan döntő módon fogja elősegíteni a közeljövőben bevezetésre kerülő elektronikus adatfeldolgozás.

Az igen szűkreszabott költségvetési eszközök mellett a könyvtárak szembe találják magukat az audiovizuális dokumentumok beszerzésének a problémájával is; ez súlyos kihatással lesz az elkövetkezendő években az állománygyarapításra, hiszen minden koordinációnak és együttműködésnek vannak határai.

Mindannyian tudjuk, milyen következményekkel jár az irodalomellátás hiánya a tudományok fejlődésére és a kutatómunkára, s hogy milyen nehéz pótolni a későbbiekben ezeket a hiányokat.